

O'ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING RIVOJLANISHI VA MUAMMOLARI

Abdullayeva Komila Farhod qizi
Urganch Ranch texnologiya universiteti

ANNOTATSIYA: Maqolada O'zbek bolalar adabiyotining tarixiy rivojlanish bosqichlari (sovet davri, mustaqillik yillari) qisqacha yoritiladi. Zamonaviy o'zbek bolalar adabiyotida yangi janrlar (fantastika, didaktik hikoyalar, she'riy to'plamlar) va ularning pedagogik ahamiyati o'rganiladi. Shuningdek, bolalar adabiyotiga qiziqishning pasayishi, nashriyotlar bilan bog'liq muammolar, raqamli adabiyotga o'tish jarayonidagi qiyinchiliklar kabi dolzarb masalalar haqida fikr yuritiladi.

KALIT SO'ZLAR: bolalar adabiyoti, pedagogika, zamonaviy adabiyot, nashriyot muammolari, raqamli adabiyot

ANNOTATION: The article briefly covers the historical stages of development of Uzbek children's literature (the Soviet era, the years of independence). New genres in modern Uzbek children's literature (fiction, didactic stories, poetry collections) and their pedagogical significance are studied. It also discusses such pressing issues as the decline in interest in children's literature, problems with publishing houses, and difficulties in the transition to digital literature.

KEYWORDS: children's literature, pedagogy, modern literature, publishing problems, digital literature

АННОТАЦИЯ: В статье кратко освещаются исторические этапы развития узбекской детской литературы (советское время, годы независимости). Изучаются новые жанры в современной узбекской детской литературе (художественная литература, дидактические рассказы, поэтические сборники) и их педагогическое значение. Также рассматриваются такие актуальные вопросы, как падение интереса к детской литературе, проблемы с издательствами, трудности перехода на цифровую литературу.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: детская литература, педагогика, современная литература, проблемы издательского дела, цифровая литература

Bola va adabiyot munosabati - bu milliy madaniyatning eng nozik va ahamiyatli jabhalaridan biridir. Bolalar adabiyoti nafaqat yosh avlodning estetik zavqini rivojlantirish, balki ularning ma'naviy-axloqiy qadriyatlar asosida shakllanishida muhim rol o'ynaydi. O'zbek bolalar adabiyotining tarixi qadimiy ertaklar, dostonlar va didaktik asarlarga borib taqalsada, mustaqillik davrida bu sohada sezilarli o'zgarishlar ro'y berdi. Zamonaviy sharoitda bolalar adabiyoti raqamli texnologiyalar, global madaniy ta'sir va yangi pedagogik talablar bilan bog'liq bir qator muammolarga duch kelmoqda. Bugungi kunda nashriyotlar sonining cheklanganligi, sifatli badiiy asarlarning yetishmasligi, raqamli formatga o'tishdagi qiyinchiliklar kabi dolzarb masalalar mavjud.

O'zbek bolalar adabiyoti - bu milliy madaniyatimizning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, yosh avlodning ruhiy-axloqiy shakllanishida muhim o'rin tutadi. Zamonaviy davrda bolalar adabiyoti globalizatsiya, raqamli texnologiyalar va qadriyatlar tizimining o'zgarishi kabi omillar ta'sirida yangi rivojlanish bosqichlarini boshdan kechirmoqda. Birinchidan, so'nggi 30 yil ichida o'zbek bolalar adabiyoti sezilarli o'zgarishlarga uchragan bo'lsa-da, bu o'zgarishlar tizimli ravishda o'rganilmagan.

Ikkinchidan, zamonaviy texnologiyalar ta'sirida bolalar adabiyotining yangi shakllari (elektron kitoblar, audioertaklar, interaktiv dasturlar) paydo bo'lishiga qaramay, ularning pedagogik samaradorligi yetarlicha o'rganilmagan.

Uchinchidan, nashriyot faoliyatidagi iqtisodiy qiyinchiliklar, mualliflik huquqi masalalari va sifatli tarjimalar yetishmasligi kabi muammolar bolalar adabiyotining rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Tadqiqot metodlari

Tarixiy-tipologik tahlil metodi:

- O'zbek bolalar adabiyotining rivojlanish bosqichlarini aniqlashda qo'llanildi
- Turli davrlar adabiyoti o'rtasidagi uzluksizlik va farqlarni aniqlashga imkon berdi
- Adabiy jarayonning qonuniyatlarini ochib berishda asos bo'ldi

- Badiiy asarlarning til, uslub va kompozitsion xususiyatlarini chuqur o'rganish
- Mualliflar ijodiy uslubining evolyutsiyasini kuzatishga yordam berdi
- Asarlarning pedagogik ahamiyatini baholashda muhim vosita bo'ldi
- O'quvchilar, ota-onalar va pedagoglarning fikr-mulohazalarini o'rganish uchun so'rovnomalar o'tkazildi
- Nashriyotlar faoliyati va kitob bozorining holati tahlil qilindi
- Adabiyotga bo'lgan talab va taklif o'rtasidagi muvozanatni aniqlashga yordam berdi
- 2000-2023 yillarda nashr etilgan bolalar adabiyoti asarlarining soni va turlari bo'yicha ma'lumotlar tahlil qilindi
- Nashrlar tiraji va qayta nashr etilish chastotasi o'rganildi
- Raqamli formatdagi nashrlar ulushini aniqlash imkonini berdi
- Xorijiy (asosan rus, ingliz va turk) bolalar adabiyoti bilan qiyosiy tahlil olib borildi
- Global adabiyot tendensiyalarining milliy adabiyotga ta'siri o'rganildi
- Ijtimoiy-ma'naviy qadriyatlar tizimlarini solishtirishga imkon yaratdi

O'rganilish darajasi

- O'zbek bolalar adabiyotining sovet davridagi holati nisbatan yaxshi o'rganilgan (O. Sharafiddinov, H. To'rayev)
- M
- u • XX asrning ikkinchi yarmidagi bolalar adabiyoti yaxshi o'rganilgan bo'lsa, XXI asr boshlaridagi adabiy jarayonlar tizimli o'rganilmagan
- t
- a • Bolalar adabiyotining badiiy-estetik jihatlari nisbatan yaxshi o'rganilgan
- q • Psixologik-pedagogik jihatlari yetarli darajada yoritilmagan
- i • Raqamli adabiyotning rivojlanishi va uning ta'siri haqida jiddiy tadqiqotlar yetishmaydi

- Nashriyot faoliyati va kitob bozori holati haqidagi statistik ma'lumotlar yetarli emas

- O'quvchilar qiziqishlari va adabiy talablari bo'yicha so'nggi yillardagi keng qamrovli tadqiqotlar o'tkazilmagan

- Raqamli platformalardagi bolalar kontentining ta'siri haqida ilmiy ishlar deyarli yo'q

- O'zbek bolalar adabiyoti xorijiy tadqiqotchilar tomonidan yetarli darajada o'rganilmagan

- Xalqaro adabiyotshunoslikda o'zbek bolalar adabiyoti haqidagi ma'lumotlar juda cheklangan

- Tarjima asarlar orqali o'zbek bolalar adabiyotini jahon miqyosida targ'ib qilish ishlari yetarli emas

Metodologik yangiliklar

Ushbu tadqiqot quyidagi metodologik yangiliklarni o'z ichiga oladi:

- Raqamli adabiyotni o'rganishning yangicha usullarini qo'llash
- Statistik ma'lumotlarni nashriyot faoliyati bilan bog'liq holda tahlil qilish
- Zamonaviy pedagogik talablar va bolalar adabiyoti o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash

- Globalizatsiya sharoitida milliy adabiyotning o'ziga xosligini saqlash mexanizmlarini ishlab chiqish

Tarixiy rivojlanish tendensiyalari bo'yicha natijalar

Mustaqillikdan keyingi davrda o'zbek bolalar adabiyoti uchta asosiy bosqichdan o'tgan:

- 1991-2000 yillar - an'anaviy uslublarni qayta ko'rib chiqish davri
- 2001-2010 yillar - yangi janrlar va mavzularning paydo bo'lishi
- 2011-2023 yillar - raqamlashtirish va global ta'sirlarning kuchayishi

Statistik ma'lumotlar ko'rsatishicha, 2000-2023 yillarda bolalar adabiyoti asarlarining yillik nashr hajmi 2,5 baravarga oshgan (150 dan 375 tagacha), ammo bu ko'rsatkich aholi soni o'sishiga nisbatan past.

Zamonaviy holat tahlili natijalari

Nashriyot sohasida quyidagi muammolar aniqlangan:

- Bolalar adabiyoti nashrlarining umumiy nashrlar ichidagi ulushi atigi 12-15%
- Qayta nashr etiladigan klassika asarlarining ulushi 65%ni tashkil etadi

So'rov natijalariga ko'ra (1000 ta respondent):

- Ota-onalarning 68% bolalar uchun kitob tanlashda qiyinchiliklarga duch keladi
- Bolalarning 42% mobil qurilmalarda vaqtining ko'p qismini o'tkazadi
- Maktab kutubxonalarining 75% bolalar adabiyotining yangi nashrlari bilan ta'minlanmagan

Raqamli adabiyot sohasidagi tadqiqot natijalari

Elektron formatdagi bolalar adabiyoti:

- 2023 yil holatiga 320 ta elektron bolalar kitobi mavjud
- Eng ko'p yuklab olinadigan janrlar: ertaklar (45%), sarguzasht hikoyalari (30%), she'riy to'plamlar (15%)
- O'rtacha yuklab olish darajasi oyiga 1500-2000 marta

- 5 ta asosiy platformada 120 dan ortiq audioertak mavjud
- Eng mashhurlari oyiga 5000 martadan ortiq tinglanadi
- Talab ortishi tendensiyasi (2020-2023 yillar oralig'ida 3 baravar oshgan)

Pedagogik samaradorlik bo'yicha natijalar

Eksperimental sinovlar natijalari (3 ta maktabda 450 nafar o'quvchi ishtirokida):

- An'anaviy va interaktiv adabiyotdan foydalangan sinflarda o'quvchilarning:
 - Darslarga qiziqishi 35% ko'proq
 - Mustaqil o'qishga moyilligi 40% ortiq

•

Xalqaro tajriba bilan solishtirish natijalari

Turlicha rivojlangan mamlakatlar tajribasi tahlili:

- Turkiya modeli - an'ana va zamonaviylik uyg'unligi

O'zbek bolalar adabiyoti uchun eng mos keladigan model:

- Davlat grantlari tizimini joriy etish (yillik 50 ta yangi asar nashri uchun)
- Bolalar adabiyoti mutaxassislarini tayyorlash bo'yicha maxsus kurslar
- Xususiy nashriyotlarni rag'batlantirish choralari

- Audioertaklar ishlab chiqarish markazi tashkil etish

- Maktab dasturiga "Zamonaviy bolalar adabiyoti" fanini kiritish
- O'qituvchilar uchun maxsus metodik qo'llanmalar tayyorlash

istiqlolli bilimchilar rag'batlantirish dasturlarini ishlab chiqish

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga asosan, o'zbek bolalar adabiyotining rivojlanishi va duch kelayotgan muammolarini quyidagi asosiy xulosalar bilan umumlashtirish mumkin: O'zbek bolalar adabiyoti qadimgi og'zaki an'analardan zamonaviy badiiy shakllargacha uzluksiz evolyutsiya jarayonini boshdan kechirgan. Mustaqillik davri bu sohada yangicha yondashuvlar va janrlar paydo bo'lishiga imkon yaratdi. XX asrning ikkinchi yarmiga nisbatan XXI asr boshlarida adabiyotning sifat va hajmi jihatidan sezilarli o'sish kuzatildi.

Raqamli formatdagi nashrlar soni ortib bormoqda, xususan audiokitoblar va interaktiv dasturlar raqamli adabiyotning bolalar tafakkuriga ta'sirini chuqur o'rganish zamonaviy pedagogik texnologiyalar va bolalar adabiyoti o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash global madaniyat sharoitida milliy adabiyotning o'ziga xosligini saqlash

mexanizmlarini ishlab chiqish bolalar adabiyotini psixolingvistik jihatdan o'rganish Xulosa qilib aytganda, o'zbek bolalar adabiyoti o'zining boy an'analari va zamonaviy istiqbollarga ega bo'lsa-da, uning yanada rivojlanishi uchun tizimli va kompleks yondashuv talab etiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu sohani rivojlantirish nafaqat adabiyotshunoslik, balki milliy tarbiya va ma'naviyatni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sharafiddinov O. O'zbek bolalar adabiyoti tarixi. - Toshkent: Ma'naviyat, 2005. - 342 b.
2. To'rayev H. Bolalar adabiyoti: nazariya va amaliyot. - Toshkent: Akademnashr, 2012. - 215 b.
3. Qodirova M. Mustaqillik davri o'zbek bolalar adabiyoti. - Toshkent: Fan, 2018. - 178 b.
4. Mahmudov A. "Zamonaviy o'zbek bolalar adabiyotining rivojlanish tendensiyalari" // O'zbek tili va adabiyoti. - 2020. - №3. - B. 45-52.
5. Karimova D. "Raqamli davrda bolalar adabiyotining o'zgarishi" // Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi. - Toshkent, 2021. - 145 b.
6. Yusupova S. "Bolalar adabiyotida milliy qadriyatlar" // Xalq ta'limi. - 2022. - №5. - B. 34-39.

